

Rozhovor s Ivanem Smolkou pro Kulturní noviny

č. 6/2012

Čím se liší vaše škola – waldorfské lyceum – od běžného gymnázia?

Naše vzdělávání nemá jen teoretickou složku (jako na gymnáziích), ale i praktickou a uměleckou. Takže vedle klasické výuky mají naši studenti různá praktika, dělají řadu samostatných prací a projektů, malují, modelují, pracují se dřevem. Většina předmětů se neučí v průběžných hodinách po celý rok, ale koncentrujeme je do různých bloků. To umožňuje jít do hloubky i do souvislostí, nezůstávat jen v rovině informací, ale dostat se k opravdovému poznání a pochopení věcí, k vlastnímu myšlení a názoru.

A co je společné?

Naše vzdělávání je rovněž všeobecné (jako na gymnáziích), ale s jistým odborným nasměrováním na určité typy vysokých škol – humanitní nebo přírodovědné. Za společnou možná můžeme považovat i z tradičního hlediska velmi dobrou úroveň vzdělání našich absolventů a také zájem o přijetí – ve státní maturitě nebo v testech čtenářské gramotnosti jsme se umístili na 1. místě v ČR mezi středními odbornými školami, zájem o přijetí nás řadí mezi 5-7 nejžádanějších pražských gymnázií.

Zkuste prosím ve stručnosti načrtnout, z jaké tradice (či společenské nebo lidské potřeby) waldorfská škola vyrůstá. Kdy se poprvé objevila v České republice a kolik takových škol zde existuje?

Waldorfská pedagogika vychází důsledně z vývojové psychologie, učební plán a metodika jsou postaveny na zákonitostech vývojových kroků dítěte a mladého člověka, na proměnách jeho vztahu ke světu a jeho schopnosti učit se. Vzdělávání ve waldorfských školách není jednostranně zaměřeno na intelekt a paměť, ale na rozvoj člověka v jeho celistvosti, do procesu učení je zapojena hlava, srdce i ruce (myšlení, cítění i vůle). Na rozdíl od klasické pedagogiky, která se soustředila především na obsah vyučování a na zdokonalování způsobů, jak tento obsah vštípit žákům, se waldorfská pedagogika od počátku (první taková škola vznikla v r. 1919) zaměřuje především na samotné dítě a jeho rozvoj jako samostatné individuality, ale také jako člena společenství.

To, jak waldorfská pedagogika odpovídá potřebám moderní společnosti, je zřejmé mimo jiné i z velmi dynamického nárůstu těchto škol ve světě.

Ve více jak 50 zemích všech kontinentů pracuje nyní přes 1000 waldorfských škol, za posledních 30 let se jejich počet zvýšil o více než 60%.

V České republice se waldorfské školství mohlo začít rozvíjet až po roce 1989, navazuje však i na principy J. A. Komenského a na české pokusníky ve 30-tých letech 20.století. V současné době zde existuje 10 základních waldorfských škol, 1 speciální, řada mateřských škol a 4 školy střední.

Kde stojí waldorfská škola v systému našeho školství – jaká kritéria musí splňovat při založení a při fungování?

Vzhledem ke školským předpisům v ČR nemá waldorfská škola jako alternativní model možnost větší pedagogické svobody, musí splňovat stejný Rámcový vzdělávací program jako všechny ostatní školy. V rámci těchto na tradiční pedagogice postavených norem není jednoduché waldorfské pojetí vzdělávání realizovat. Současná snaha ministra Dobeše o přeměnu Rámcového programu na jednotné osnovy by však znamenala už úplný konec jakýchkoliv alternativ, včetně waldorfských škol.

Jakým způsobem jsou waldorfské školy financovány?

Na většině míst jsou to běžné tzv. státní školy. Zřídily si je počátkem 90-tých let různá města, aby rozšířila nabídku vzdělávání pro své občany. V posledních letech jsou však finanční podmínky ve školství nastaveny tak, že žádná nová takováto škola vzniknout nemohla. Dvě nejmladší waldorfské základní školy byly tedy zřízeny jako soukromé.

Na alternativní způsoby vzdělávání se zde od počátku pohlíželo s nedůvěrou, protože odporovalo principu dřívějšího unifikovaného pojetí společnosti. Nyní po dvaceti letech rozvoje alternativ lze jistě už vidět nějaké výsledky – či spíše trendy. Máte přehled, kam nejčastěji odcházejí vaši absolventi (na vysoké školy nebo do praxe) a v jakých profesích se nakonec nejvíce uplatňují?

Výsledky rozvojového vzdělávání by se měly projevat v průběhu celého života, a na to ještě v České republice žádné relevantní výzkumy nemáme. Můžeme se však podívat do zahraničí, kde waldorfské školy pracují obdobným způsobem. Z nejčerstvějšího velkého průzkumu v Německu (Randoll 2009) vyplývá např., že absolventi waldorfských škol absolvovali čtyřikrát častěji vysokoškolské vzdělání než je průměr (46,3% oproti 12%). Podíl učitelů je pětinasobný, podíl inženýrů je čtyřikrát vyšší než průměr. Ještě vyšší je rozdíl u duševních a přírodovědných profesí, u lékařů, lékárníků a umělců. V menší míře, než je běžné, se z nich stávají obchodníci

a úředníci. V době průzkumu bylo pouze 2,7% waldorfských absolventů nezaměstnaných, zatímco průměr v Německu byl 12%.

V ČR máme dlouhodobější údaje zatím pouze u úspěšnosti absolventů základních škol při přijímání na školy střední. Např. z pražské základní waldorfské školy se opakovaně dostávalo 40-50 % absolventů na gymnazia, přičemž pražský průměr byl 10-12 %. Naše lyceum absolvovaly zatím jen 2 ročníky studentů, tady je tedy na nějaké vyvozování trendů ještě brzo.

Chci studovat na w. lyceu – jaký je pro mne rozdíl, když tam půjdu ze základní školy waldorfského typu a z normální „základky“? Budu v druhém případě nějak znevýhodněn?

Ve třídách míváme třetinu až čtvrtinu žáků z waldorfských základních škol a zbytek z běžných škol. Waldorfští žáci mají hlubší a širší pochopení věcí, dovedou lépe uvažovat a formulovat. Žáci z běžných škol zase mají větší nadšení z tohoto způsobu výuky. Je to tedy velmi dobrá vzájemně inspirující kombinace.

Jak vypadá výuka, řekněme, matematiky nebo českého jazyka? Představuji si, že jsem žák: Co se po mně bude chtít v hodinách těchto předmětů?

Snažíme se o maximální pochopení látky a aktivní přístup studentů, proto probíraná témata zpracováváme různými způsoby. Např. máme 4 druhy matematiky – v bloku (kde jde zejména o pochopení), v pravidelných hodinách (kde jde zejména o procvičení), v geometrických praktických (práce ve dvourozměrném prostoru) a v eurytmii (pohybová práce v trojrozměrném prostoru). V hodinách chceme po studentech především aby se zapojili do procesu poznávání, vytvářeli si i vlastní závěry či stanoviska, prezentovali různé samostatné práce apod.

Co se při studiu na WŠ hodnotí především?

Těch kritérií je hodně, ale dají se vymezit tři základní oblasti – aktivní práce v hodinách, plnění zadaných úkolů či samostatných prací a dosažené znalosti a dovednosti.

Používáte nějakou formu testování? Jak se díváte na záměr plošně testovat žáky?

Zpětná vazba (m.j. i formou různých testů) je důležitou součástí výuky, ale měli by ji provádět především učitelé, aby mohli s výsledky jednotlivých žáků dále pracovat. A zjišťování úrovně vzdělání může ministerstvo dělat různými typy výběrových šetření, které poskytnou daleko více různorodých informací než jeden (velmi drahý) plošný test. Navíc testovat lze jen některé – testovatelné – faktory. Cílů vzdělávání je však mnohem více a úkoly školy jsou daleko širší (a i důležitější) než naučit žáky splnit požadavky jednoho typu testu.

Plošné testování – tak jak je nyní nastaveno – rozhodně není o zjišťování kvality vzdělávání, jak ministerstvo proklamuje. Vytváří se jen další nástroj unifikace, centralizace a mocenského ovládnutí. Ten tlak na zavedení plošného testování je obrovský, vše se mu podřizuje a destruuje se celý dosavadní systém. Pokud bude skutečně realizováno, školy se zaměří převážně na přípravu na testy, dojde k velké redukci cílů vzdělávání, opět budou preferovány encyklopedické znalosti před vytvářením kritického a kreativního myšlení.

Ministr Dobeš se zjevně inspiroval zahraničními projekty, jejichž škodlivost se již dávno projevila. Např. před 10 lety zavedené (prezidentem Bushem) plošné testování v USA je dnes považováno za naprostý omyl a nástroj devastace základního školství.

Jedním z klíčových pojmů je ve Vašem pohledu na vzdělání svoboda. Jaká je Vaše představa svobodného člověka a jak by k jeho utváření měla přispívat škola?

Pro nás je to především vnitřní svoboda. Chceme, aby se z našich studentů stali samostatní, sebe si vědomí lidé. Snažíme se jim napomoci k celkovému rozvoji, důraz klademe na vytváření schopností, dovedností, ale i vlastností. Aby dokázali v životě realizovat to, co považují za důležité. Takovým hlavním heslem pro naši školu je „svět je pravdivý“. Vše může být zpochybněno, prozkoumáno, prověřeno, prodiskutováno. Vedeme k tomu i způsobem vyučování – studentům nepředkládáme hotová fakta k zapamatování, ale snažíme se o tzv. metodický trojkrok – nejprve pozorujeme, pak popisujeme, a teprve potom vyvozujeme možné závěry. Tím je vedle poznávání vedeme i k určitému životnímu postoji – nepřebírat bezmyšlenkovitě pravdy, které jim někdo předkládá, ale vše si sám prozkoumat, analyzovat a pak vyvozovat vlastní závěry či postoje.

Dnes se opakuje, že vzdělání je cestou k informacím, které člověku pak umožní, aby byl konkurenceschopný a úspěšný... Existují v zásadě dva pohledy na vzdělání: Cesta k sumě znalostí (informací) versus rozvoj osobnosti. Jaké jsou pro vás priority vzdělávacího procesu a proč?

To je otázka pojetí člověka. Jestli ho budeme vnímat jako lidský zdroj pro ekonomiku, jako určitý výrobní nástroj, pak bude vzdělávání směřovat k vytváření co nejefektivněji fungující součástky systému, k výchově splňovačů. Jestliže však budeme člověka chápat jako individualitu, která by měla mít možnost a schopnosti smysluplně utvářet svůj život, pak se vzdělávání bude snažit o rozvoj všech jeho potenciálů, aby mohl v životě něco nového vytvořit, vymyslet, zrealizovat, najít si vlastní cestu.

Z toho vyplývá spor dvou pojetí vzdělávání, dalo by se říci tradičního a rozvojového. Jestli je žák objektem nebo subjektem vzdělávání, jestli je vzděláván nebo se vzdělává. Jestli bude motivován represí (např. plošnými testy rozhodujícími o jeho další vzdělávací dráze), nebo zájmem o poznávání a seberealizaci. Jestli má být vzdělávání výrobním procesem (s měřením výstupů podle několika jednoduchých jednotných kritérií), nebo procesem osobnostně rozvojovým. Jestli vzdělávání vnímáme jako výcvik nebo jako vývoj.

Překonávání tradičního pojetí vzdělávání je celosvětovým tématem. Např. zpráva komise Unesco Vzdělávání pro 21.století uvádí, že má-li být vzdělávání úspěšné, je potřeba: učit se poznávat (osvojovat si nejen znalosti, ale i nástroje pochopení), učit se jednat (být schopen aktivně a tvořivě zasahovat do svého prostředí), učit se spolupracovat s druhými, a také učit se být (ve smyslu utváření vlastní osobnosti).

V České republice jsme nyní v bodu obratu. Po r. 1989 se tu nesměle začala utvářet reforma školství, vedoucí k právě vytváření schopností a dovedností, k celkovému rozvoji dítěte. Ale než se mohly výsledky této reformy začít projevovat, než mohli učitelé pochopit, co je potřeba pro vzdělávání v 21.století, vše se mění. Ministr Dobeš svými kroky zcela obrací směr, ničí vše, co se doposud podařilo a vrací nás zpět ke stylu století devatenáctého. Různých výzev pedagogických odborníků k zastavení plánovaných kroků či k odvolání ministra už byla celá řada. Vládu ale zajímá jen ekonomika a veřejnost si neuvědomuje, jaké neblahé důsledky činnost pana ministra přináší. To už není jen o vzdělávání, ale o celkovém pojetí společnosti. Jestli bude směřovat ve stylu ministra Dobeše k monopolizaci, centralizaci, jednotnosti a mocenskému ovládnutí, nebo bude společenstvím různorodých samostatných jedinců, rozvíjejících svůj tvořivý potenciál a realizujících svou vlastní životní cestu.